

48. Chto tvorytsia v Ivovskoi dukhovnoi seminarii? // Halychanyn. – 1912. – Ch. 139. – 21 chervnia (4 lypnia). – 228 s.

49. Biblioteka Jagiellońska. Oddział rękopisów. Teki M. Bobrzyńskiego. Sygn. 8093 III. Korespondencja Michała Bobrzyńskiego namiestnika Galicji z 1910 r. – 456 k.

50. Sprawozdanie stenograficzne z rozpraw galicyjskiego Sejmu krajowego 26. posiedzenia I. Sesi IX peryodu z dnia 24. października 1908 // Sprawozdania z pierwszej sesji dziewiątego peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicji i Lodomerji z Wielkim Księstwem Krakowskim z roku 1908. T.I. Od 15. września do 5. listopada. – S.1291–1354.

Lekhniuk R. O., Assistant Professor at Department of Modern Ukrainian History, Ivan Franko National University of Lviv (Ukraine, Lviv), r.lekhniuk@gmail.com

The crisis of the Rusophile conservatism on the eve of the First World War: the political organization «Galician–ruthenian council»

In the article, on the basis of newspapers and journals materials, is analyzes the history of the conservative wing of the Russophile movement in Galicia in 1909–1914 and the activity of its institutional design – the political organization «Galytsko-rus'ka rada». The main philosophical principles of Russophilian conservatism and the preconditions for the split of this movement on conservative «old» and more radical «new» factions are considered. The world-view dilemmas, in front of which stood bearers of conservative ideology among Russophilian environment and attempts to solve them, were analyzed. The ideological principles and political practices of the members of the «Galytsko-rus'ka rada» are explored. The key issues they encountered in their work are described. It was established that the main reasons for the failures of the conservatives from the «Galytsko-rus'ka rada» on the eve of the First World War were their inability to adapt their own conservatism to the demands of the modern age.

Keywords: Russophiles, conservatism, «Galytsko-rus'ka rada», «old» faction.

* * *

УДК 94(477)

Мельничук О. А.,
доктор історичних наук, професор,
Вінницький державний педагогічний університет
ім. М. Коцюбинського (Україна, Вінниця),
olia2405@i.ua

Мурашова О. П.,
аспірант кафедри історії та культури України,
Вінницький державний педагогічний університет
ім. М. Коцюбинського (Україна, Вінниця),
olia2405@i.ua

Розвиток системи державного пенсійного страхування в Україні у 20–х рр. ХХ ст.

Висвітлено основні закономірності становлення та розвитку системи державного пенсійного страхування в Україні впродовж 1920–х рр. Аналізуються механізми та принципи надання допомоги непрацездатним верствам населення. Визначено роль та місце пенсійного страхування як однієї із форм соціального забезпечення суспільства.

Ключові слова: соціальне забезпечення, пенсійне страхування, нова економічна політика, наркомат праці, радянська влада, непрацездатність.

Соціальна підтримка непрацездатних верств населення є одним із пріоритетних напрямків державної політики. Досягнення високих показників добробуту суспільства є свідченням ефективної діяльності влади у даній сфері. Успішне проведення реформи пенсійного забезпечення в умовах ринкових трансформацій має на меті пошук нових форм соціального захисту, які спроможні забезпечити відповідний рівень життя населення в разі втрати працездатності. Врахування історичного досвіду здійснення соціальної політики

дозволяє попередити можливі прорахунки в даній галузі. Особливе значення для усвідомлення сучасних закономірностей соціальної політики відіграє період 20–х рр. ХХ ст., коли вперше, в умовах ринкових перетворень, радянська влада певним чином здійснювала регулювання соціальних відносин.

В історичній науці проблематика пенсійного забезпечення є недостатньо висвітленою. Радянська історіографія акцентувала увагу на питаннях становлення та діяльності більшовицької влади здебільшого в економічній сфері. Питання повсякденного життя радянського суспільства залишалося поза увагою дослідників. Після проголошення незалежності України розпочався новий етап розвитку історичної науки. Дослідники отримали доступ до раніше заборонених джерел, можливість виражати власні погляди на проблему. Головні засади історичного розвитку зазначеного періоду подані в дослідженнях В. Даниленка, Г. Касьянова, В. Марочка. Характеризуючи загальні праці, варто відзначити роботи С. Кульчицького, О. Сушка та О. Пиріг, де ґрунтовно висвітлено період нової економічної політики, взаємовідносини радянської влади і суспільства. Окремим напрямком сучасної української історіографії є вивчення повсякденного життя населення. Даній проблематиці присвячена колективна монографія «Нариси історії повсякденного життя України в період непу (1921–1928 рр.)», де охарактеризовано різні життєві аспекти, проаналізовано умови проживання різних соціальних груп.

Одним із перших важливих досліджень радянської соціальної політики 1920–х рр. є праці В. Шарпатога. Автор акцентує увагу на процесі становлення та функціонування системи соціального забезпечення в УРСР впродовж 1919–1938 рр. Науковець детально розглянув основні напрямки діяльності органів соціального забезпечення, особливості розвитку громадської взаємодопомоги інвалідів, матеріальне забезпечення червоноармійців та членів їх сімей. Автор зробив висновок, що ефективність функціонування соціального забезпечення напряму залежала від фінансової спроможності держави. ґрунтовне дослідження, що стосується діяльності органів соціального страхування в Україні протягом 1920–1930–х рр. здійснив О. Мельничук. Автор визначив особливості радянської системи соціального страхування, врахувавши організаційну структуру та правовий статус відповідних органів, їх фінансове забезпечення. Детально висвітлено порядок надання допомоги населенню. Автор доводить, що подібна політика розглядалася більшовиками як буржуазна форма соціального захисту населення [22].

Метою публікації є визначення головних закономірностей розвитку та функціонування системи державного пенсійного забезпечення впродовж 20–х рр. ХХ ст.

Система пенсійного страхування як форма соціального захисту населення загалом сформувалася в кінці ХІХ ст. у Західній Європі. Втрата працездатності слугувала підставою для отримання відповідної допомоги. Один із перших законів, що регулював пенсійні виплати у разі нещасного випадку, був прийнятий у Німеччині у 1884 р. [2, с. 192]. У Російській імперії відповідний закон був прийнятий лише у 1912 р. [4, с. 78].

Після встановлення більшовицької влади, яка, у свою чергу, наголошувала на здійсненні соціальних

перетворень, 8 листопада 1917 р. було прийнято декрет РНК РСФРР, де зазначалося про подвоєння пенсій постраждалим від нещасних випадків на виробництві, що здійснювалося за рахунок додаткових внесків підприємців. Контроль за реалізацією відповідних положень покладалася на страхові товариства. Однак, в умовах існуючої громадянської війни, пенсійні виплати були мізерними та охоплювали незначну кількість населення. Перші декрети, прийняті радянською владою щодо пенсійного забезпечення, концентрували увагу на робітниках та військовослужбовцях, яких більшовики вважали опорою нового режиму [6, с. 5]. 31 жовтня 1918 р. РНК РСФРР затвердила «Положення про соціальне забезпечення трудящих», що було свідченням про запровадження соціального забезпечення як організаційно-правової форми соціального захисту населення.

Після запровадження нової економічної політики, де існували ринкові відносини, ситуація в державі ускладнилася. Це пояснюється звільненням значної кількості працівників похилого віку та інвалідів у зв'язку зі скороченням обсягів виробництва на підприємствах. Згідно із даними наркомату соціального забезпечення УСРР станом на 1 листопада 1921 р. на обліку перебувало близько 180 тис. пенсіонерів. 10 грудня 1921 р. РНК УСРР прийняла декрет, в якому висвітлювалися основні принципи пенсійного страхування. У документі визначався порядок призначення та виплати коштів робітникам та службовцям в разі втрати годувальника чи настання інвалідності [11, с. 10].

Ступінь втрати працездатності або стан інвалідності визначався органами лікарської експертизи. обов'язковою умовою для отримання пенсії була наявність робочого стажу не менше 8 років. Позбавлення коштів передбачалося для осіб, що мали додаткові прибутки, позбавлених волі та священнослужителів [13, с. 40]. В період 1920–х рр. існували дві форми пенсійного забезпечення: грошова та натуральна. У другому випадку існували певні соціальні послуги, що надавалися у відповідних установах. Така практика застосовувалася в період підпорядкування соціального страхування наркомату соціального забезпечення, а після переходу до відомства наркомату праці переважали грошові виплати [16, с. 12].

Ступінь непрацездатності впливав відповідно на розмір пенсії. Законодавство визначало 6 груп інвалідності. Для перших трьох протипоказаною була постійна професійна праця, а решта потребували переведення на легшу роботу [4, с. 105]. Причиною настання непрацездатності у зазначений період було загальне захворювання або старість. Іншими обставинами вважалися професійне захворювання на виробництві, травматизм та поранення під час військових дій [15, арк. 40].

У разі втрати годувальника розмір пенсії напряму залежав від кількості утриманців. При цьому перевага надавалася родинам із одним утриманцем. До даної категорії відносили неповнолітніх дітей, братів або сестер, непрацездатних батьків чи працездатних членів сім'ї, що мали дітей віком до 8 років [14, с. 57]. Найбільша кількість осіб, що втратили працездатність була сконцентрована у деревообробній, металургійній та хімічній промисловості.

До середини 1920–х рр. розміри грошових виплат для застрахованих категорій не були чітко визначені. Уже в 1925 р. після створення Союзної ради соціального страхування розпочалася уніфікація пенсійної системи. Було прийнято відповідний законодавчий акт, що регулював пенсійне забезпечення інвалідів та сімей в разі втрати годувальника. Згідно з положенням документу визначення розміру грошових виплат та категорій осіб, що їх потребували, покладалося на союзні органи [3, с. 27].

Обсяг грошової допомоги напряму залежав від заробітної плати. У разі професійного захворювання чи каліцтва розмір допомоги становив половину заробітку.

Законодавство передбачало й тривалість отримання пенсії. Відповідно отримання виплат розпочиналося від моменту звернення і, залежно від підстав, могло тривати до смерті, досягнення 16-річного віку або ж відновлення працездатності [1, с. 124]. Для визначення ступеня втрати працездатності в окремих випадках залучалися представники лікарської експертизи.

У травні 1927 р. було створено Головну комісію у пенсійних справах, компетенцією якої був контроль за діяльністю місцевих комісій. До її складу входили представники профспілок, робмеду та соцстраху. Проте, діяльність відповідної організації була недосконалою, про що свідчить різний підхід у призначенні пенсій та, в окремих випадках, безпідставна відмова в їх призначенні. Тому за рішенням РНК УСРР від 29 грудня 1927 р. дана установа була ліквідована [21, арк. 18].

Джерелом фінансових виплат виступав фонд соціального страхування. Наявність на підприємствах шкідливих факторів визначали обсяги страхових внесків роботодавців, що коливалися від 7 до 10%. Після переходу у підпорядкування наркомату праці їх розміри зменшилися до 5,5%. Організації собезу, що використовували працю інвалідів, звільнялися від сплати.

Забезпечення пенсіями робітників офіційно розпочалося із травня 1922 р., коли до наркомату праці почали надходити дані про нарахування виплат внаслідок інвалідності. Уже наприкінці 1922 р. за рахунок коштів соціального страхування пенсії отримувало близько 2 тис. осіб [12, с. 199]. Наркомат праці організував свою роботу за двома основними принципами. Спочатку було оголошено прийом заяв від осіб, що втратили працездатність через інвалідність, або були позбавлені годувальника в разі нещасного випадку на виробництві. Згодом розпочався процес передачі від наркомату соціального забезпечення справ пенсіонерів з робітників та службовців. Таким чином чисельність пенсіонерів, що перебували на обліку губернських управлінь соціального страхування до жовтня 1923 р. збільшилася майже у 8 разів. Основними причинами інвалідності в зазначений період вважалися хвороби нервової та серцево-судинної системи.

Важливим аспектом у роботі наркомату праці УСРР була систематизація пенсійного законодавства. У серпні 1923 р. набув чинності збірник нормативних актів, що регулювали питання надання допомоги органами соціального страхування постраждалим від соціальних ризиків. Таким чином держава намагалася на законодавчому рівні здійснити процес переходу основної частини пенсіонерів від органів соціального забезпечення до органів соціального страхування. Це

планувалося завершити до 31 грудня 1923 р. Наркомат соціального забезпечення, у свою чергу, намагався зберегти за собою наявну матеріальну базу та контингент обслуговування. У 1924 р. було досягнуто компромісу, а передача інвалідів органам соціального страхування була завершена лише на початку 1925 р. В цей же час більшість інвалідних організацій були ліквідовані [19, арк. 287].

Після передачі інвалідів у підпорядкування НКП активно розпочалися перевірки щодо раціонального призначення пенсії. Виплат позбавлялися в першу чергу особи, що не мали трудового стажу. Комісії з перевірки включали працівників інспектур праці та профспілкових діячів, а також представників соцстраху. Робота комісії була завершена до 1 липня 1925 р. В результаті перевірки зі складу пенсіонерів було виключено більше 4 тис. осіб [20, арк. 39]. Статистичні дані дозволяють відстежити розподіл пенсіонерів за групами інвалідності за таким порядком: I гр. – 11,4%; II гр. – 54,5%; III гр. – 26,7%; IV–VI групи – 7,4% [7, с. 68].

Успішне функціонування пенсійної системи напряду залежало від фінансового становища страхового фонду. Офіційні звіти свідчать, що на 1923–1924 рр. фонд пенсійного страхування нараховував близько 3,5 млн. крб., що становило лише шосту частину загального кошторису. Таким чином на одного застрахованого припадало від 40 до 95 копійок на місяць. Перше місце за виплатами займали інваліди II групи та сім'ї без годувальника, на утриманні яких знаходилися троє непрацездатних. У зв'язку зі складним фінансовим становищем, в першу чергу через ненадходження страхових внесків на початковому етапі, страхові органи вдавалися до практики зрівнялівки у призначенні пенсій. Тому до початку 1924 р. особи, що отримали інвалідність через трудове каліцтво, були прирівняні до інвалідів через загальне захворювання. Дану категорію населення було виокремлено впродовж 1924–1925 рр. [9, с. 1]. Зростання кількості нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань вимагало вироблення конкретних заходів для їх попередження. У травні 1927 р. було скликано нараду страхових працівників, які, проаналізувавши дану ситуацію, визначили головні причини такого становища: застарілість обладнання, відсутність безпечних умов праці. На страхові органи покладалася контроль за дотриманням охорони праці [18, арк. 505]. Лише з 1927 р. було організовано надання професійної медичної допомоги у разі нещасних випадків на виробництві. Саме в цей час на території промислових підприємств почали створюватися амбулаторії та пункти надання першої медичної допомоги. Існували медичні заклади, що забезпечували паралельно повноцінне лікування, якщо захворювання не передбачало звільнення від роботи.

Вагомою проблемою у 1920–х рр. була відсутність систематичних медичних оглядів, особливо для працівників на шкідливих виробництвах, що унеможлилювало практику лікування професійних хвороб [8, с. 44]. Важливе значення мали розміри пенсійних виплат, що змінювалися впродовж вказаного періоду. Починаючи із 1924 р., після проведення грошової реформи, були визначені мінімальні розміри пенсій. Згідно зі звітами страхових органів протягом наступних п'яти років розмір грошових виплат інвалідам праці через загальне

захворювання та старість зріс від 12 до 23 крб., у той час, як через травматизм та професійне захворювання становив 27 крб. Пенсія у разі втрати годувальника через загальне захворювання та старість зросла із 10 до 16 крб. [16, с. 61].

Варто відзначити, що впродовж 1924–1929 рр. частка пенсій інвалідів праці у співвідношенні із заробітною платою збільшилася від 27,5 до 33,4%, разом із тим виплати сім'ям, що втратили годувальника змінилися від 22,6 до 24,3%. Частка пенсій через виробничий травматизм чи професійне захворювання становила для інвалідів II групи – 61%, а для I групи відповідно 80% середньомісячної заробітної плати. Після зміцнення фінансового становища системи соціального страхування, що припало на середину 1920–х рр., проводилася практика нарахування пенсії за вислугу років для освітян. Станом на 1 червня 1928 р. таких пенсіонерів нараховувалося 4,5 тис. Існували значні недоліки у роботі страхових органів. Неодноразово надходили скарги від самих пенсіонерів, де вказувалося на некомпетентність з боку лікарської комісії у визначенні ступеня втрати працездатності, несвочасність у прийнятті рішень з приводу нарахування виплат [10, с. 21]. Важливим етапом становлення державного пенсійного страхування була кодифікація відповідного законодавства, що було започатковане 14 березня 1928 р. постановою ЦВК та РНК СРСР. Уперше були систематизовані вимоги, що визначали причини втрати працездатності. Вони, у свою чергу, поділялися на три групи: загальні, трудове каліцтво та професійне захворювання. Разом із тим Наркоматом праці визначався перелік хвороб, які вважалися професійними [5, с. 8].

Таким чином упродовж 1920–х рр. відбувалося становлення пенсійного страхування як однієї із форм соціального захисту населення. Забезпечення непрацездатних верств суспільства здійснювалося за рахунок грошових внесків роботодавців. Відбувся процес переходу основної частини пенсіонерів від органів соціального забезпечення до органів соціального страхування. Основним завданням страхових органів було забезпечення промислових робітників, що втратили працездатність.

Список використаних джерел

1. Баевский И. Л., Эмдин Я. Р. Действующее законодательство по социальному страхованию. (С комментариями). Изд. 2-е. – / И. Баевский. – М.: Вопросы труда, 1928. – 76 с.
2. Вигдорчик Н. А. Социальное страхование. Систематическое изложение истории, организации и практики всех форм социального страхования / Н. А. Вигдорчик. – СПб., 1912. – 295 с.
3. Вишневецкий А. Ближайшие задачи в области страхования инвалидности / А. Вишневецкий // Вопросы труда. – 1926. – №2. – 95 с.
4. Иванов Л. М. Страховой закон 1912 г. и его практическое применение / Л. М. Иванов // Отечественная история. – 1995. – №5. – С.88–126.
5. Известия НКТ СССР. – 1930. – №4.
6. Корнеев И. Профсоюзы и социальное страхование рабочих // Вестник социального обеспечения. – 1921. – №3. – С.4–5.
7. Материалы по статистике социального страхования на Украине. Под ред. проф. Э. М. Кагана. Вып. I. – Харьков: Издание главного управления социального страхования на Украине, 1927. – 384 с.
8. Мовчан О. М. Медичне обслуговування робітників УСРР. 1920–ті рр. / О. М. Мовчан // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. – К.: Інститут історії України НАН України, 2006. – Вип. 15.

9. Немченко Л. Новое в страховании инвалидности // Вопросы страхования. – 1924. – №5. – С.1.
10. Ростовский И. Массовый контроль / И. Ростовский // Вопросы страхования. – 1927. – №48.
11. Рохлин А. Собесы, профсоюзы и инвалиды труда / А. Рохлин // Вестник социального обеспечения. – 1922. – №1–3.
12. Сборник действующего законодательства по социальному страхованию на Украине. Под общей редакцией И. И. Фреймана. – Харьков: «Вопросы труда», 1926. – 125 с.
13. Сборник постановлений и распоряжений по социальному страхованию. – Харьков, 1923. – 118 с.
14. Социальное страхование на Украине в 1925–1926 гг. – Харьков: Изд. НКТ УССР, 1927. – 168 с.
15. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України). – Ф.2851. – Оп.1. – Спр.1052.
16. Социальное страхование на Украине в 1925–1926 гг. – Харьков: Изд. НКТ УССР, 1927.
17. Теттенборн З. Пенсионное обеспечение инвалидов труда и членов семейств застрахованных / З. Теттенборн. – М.: «Вопросы труда», 1927. – 76 с.
18. ЦДАВО України. – Ф.2623. – Оп.1. – Спр.2366.
19. Там само. – Ф.2851. – Оп.1. – Спр.278.
20. Там само. – Спр.499.
21. Там само. – Спр.747.
22. Шарпаты В. Г. Соціальне забезпечення в УРСР (20–30-ті роки XX ст.) / В. Г. Шарпаты. – К.: Ніка-Центр, 2006. – 268 с.; Мельничук О. А. Соціальне страхування в радянській Україні (20–30-ті рр. XX ст.) / О. А. Мельничук. – Вінниця: «Едельвейс і К», 2009. – 372 с.

References

1. Baevskij I. L., Jemdin Ja. R. Dejstvujushhee zakonodatel'stvo po social'nomu strahovaniju. (S kommentarijami). Izd. 2-e. – / I. Baevskij. – М.: Voprosy truda, 1928. – 76 s.
2. Vigdorichik N. A. Social'noe strahovanie. Sistematischeskoe izlozhenie istorii, organizacii i praktiki vseh form social'nogo strahovanija / N. A. Vigdorichik. – SPb., 1912. – 295 s.
3. Vishneveckij A. Blizhajshie zadachi v oblasti strahovanija invalidnosti / A. Vishneveckij // Voprosy truda. – 1926. – №2. – 95 s.
4. Ivanov L. M. Strahovoj zakon 1912 g. i ego prakticheskoe primenenie / L. M. Ivanov // Otechestvennaja istorija. – 1995. – №5. – S.88–126.
5. Izvestija NKT SSSR. – 1930. – №4.
6. Korneev I. Profsojuzy i social'noe strahovanie rabochih // Vestnik social'nogo obespechenija. – 1921. – №3. – S.4–5.
7. Materialy po statistike social'nogo strahovanija na Ukraine. Pod red. prof. Je. M. Kagana. Vyp. I. – Har'kov: Izdanie glavnogo upravlenija social'nogo strahovanija na Ukraine, 1927. – 384 s.
8. Movchan O. M. Medychne obslugovuvannja robotnykiv USRR. 1920-ti rr. / O. M. Movchan // Problemy istorii' Ukrai'ny: fakty, sudzhennja, poshuky. – K.: Instytut istorii' Ukrai'ny NAN Ukrai'ny, 2006. – Vyp.15.
9. Nemchenko L. Novoe v strahovanii invalidnosti // Voprosy strahovanija. – 1924. – №5. – S.1.
10. Rostovskij I. Massovij kontrol' / I. Rostovskij // Voprosy strahovanija. – 1927. – №48.
11. Rohlin A. Sobesy, profsojuzy i invalidy truda / A. Rohlin // Vestnik social'nogo obespechenija. – 1922. – №1–3.12. Sbornik dejstvujushhego zakonodatel'stva po social'nomu strahovaniju na Ukraine. Pod obshhej redakciej I. I. Frejmana. – Har'kov: «Voprosy truda», 1926. – 125 s.
13. Sbornik postanovlenij i rasporyzhenij po social'nomu strahovaniju. – Har'kov, 1923. – 118 s.
14. Social'noe strahovanie na Ukraine v 1925–1926 gg. – Har'kov: Izd. NKT USSR, 1927. – 168 s.
15. Central'nyj derzhavnyj arhiv vyshhyh organiv vlady ta upravlinnja Ukrai'ny (dali – CDAVO Ukrai'ny). – F.2851. – Op.1. – Spr.1052.
16. Social'noe strahovanie na Ukraine v 1925–1926 gg. – Har'kov: Izd. NKT USSR, 1927.
17. Tettenborn Z. Pensionnoe obespechenie invalidov truda i chlenov simejstv zastrahovannyh / Z. Tettenborn. – М.: «Voprosy truda», 1927. – 76 s.

18. CDAVO Ukrai'ny. – F.2623. – Op.1. – Spr.2366.
19. Tam samo. – F.2851. – Op.1. – Spr.278.
20. Tam samo. – Spr.499.
21. Tam samo. – Spr.747.
22. Sharpatyj V. G. Social'ne zabezpechennja v URSR (20–30-ti roky XX st.) / V. G. Sharpatyj. – K.: Nika-Centr, 2006. – 268 s.; Mel'nychuk O. A. Social'ne strahuvannja v radjans'kij Ukrai'ni (20–30-ti rr. XX st.) / O. A. Mel'nychuk. – Vinnyca: «Edel'veys i K», 2009. – 372 s.

Melnichuk O. A., Doctor of History, Professor, Vinnitsa State Pedagogical University named after M. Kotsyubinsky (Ukraine, Vinnitsa), olia2405@i.ua

Murashova O. P., post-graduate student of the Department of History and Culture of Ukraine, Vinnitsa State Pedagogical University named after M. Kotsyubinsky (Ukraine, Vinnitsa), olia2405@i.ua

Development of the state pension insurance system in Ukraine in 20-th of XX century

The article outlines the main regularities of the formation and development of the system of state pension insurance in Ukraine during the 1920s. Mechanisms and principles of assistance to the disabled people are analyzed. The role and place of pension insurance as one of the forms of social security of a society is determined.

Keywords: social security, pension insurance, new economic policy, labor force, Soviet power, disability.

* * *

УДК 323.1

Гай-Нижник П. П.,

доктор історичних наук, академік
Української академії наук, завідувачий відділу
історичних студій Науково-дослідного інституту
українознавства МОН України (Україна, Київ),
Hai-Nyzhnyk@ukr.net

Альфонс фон Мумм – дипломат і посол Німеччини в Україні: коротка хроніка життя (1859–1924)

Досліджується життєвий шлях німецького правника і дипломата А. фон Мумма. Висвітлюється хроніка його кар'єрної діяльності на посадах посла Німецької імперії в країнах Європи, Північної Америки та Азії, зокрема й на посаді посла в Українській Народній Республіці та в Українській Державі у 1918 р.

Ключові слова: Мумм, дипломатія, міжнародні відносини, українсько-німецькі взаємини.

Німецький дипломат, барон Альфонс-Філіп Мумм фон Шварценштайн (Mumm von Schwarzenstein Alfons Philipp) народився 19 березня 1859 р. у м. Франкфурт-на-Майні й був третьою дитиною в сім'ї Євгенії Софі Мумм фон Шварценштайн (у дівочтві – Ней Лютеррот) та купця і королівського данського генерального консула Якоба Георга Германна Мумма фон Шварценштайна, власника виноробної компанії «P. A. Mumm & Co». Його старший брат Петер Арнольд Готтліб Германн працював у татовій фірмі у Реймсі, сестра ж Маріанне Шарлотта, вийшовши заміж за Зигмунда фон Ротенгана, мешкала в Еріхшофі.

Наріжними каменями світоглядних цінностей Альфонса-Філіпа, які у ньому змалку формували сім'я та вихователь, були: освіта, почуття обов'язку, незалежність, вірність, амбіційність і відданість справі. Загальну ж освіту хлопець здобув у середній школі у Франкфурті-на-Майні. У 1879 р. двадцятирічний